Verdier i profesjonell praksis

FRODE FORLAND
Divisjonsdirektør i
Sosial- og helsedirektoratet

TEKST OG FOTO:
BENTE N. OWREN

Avslutningsforedraget på den nordiske konferansen i Sandnes ble holdt av divisjonsdirektør *Frode Forland* i Sosial- og helsedirektoratet. Med utgangspunkt i verdigrunnlaget som ligger i den norske helse- og sosiallovgivningen og FO's yrkesetiske retningslinjer snakket han om hvordan vi i møtet med hjelpetrengende andre kommer nær våre egne verdier. I møtet med de vi kaller «de tunge brukerne», de svakeste i samfunnet, settes verdiene våre på prøve.

Hvilket verdisyn er det norske samfunnet bygget på? Både i historisk perspektiv og i vår tid har de som faller utenfor blitt demonisert og undertrykt, enten det har vært hekser, psykisk utviklingshemmede, kvinner som fikk barn med tyske soldater, samer, tatere, homofile, alenemødre, psykisk syke, stygge eller tykke. Det er ikke mange årene siden psykisk utviklingshemmede, psykisk syke og tatere ble sterilisert for å hindre spredning av dårlige gener. I dag blir vi rystet over det. – Hvem er bærer av den legitime fornuft? spør Forland. Hva gjør vi i dag som ikke tåler dagens lys om tredve år?

Både St. meld. nr. 26 (1999–2000) Om verdiar i den norske helsetenesta (Verdimeldinga) og FO's etiske prinsipper omhandler menneskelivets ukrenkelighet. Når inntreffer dette menneskeverdet? Skjer det gradvis i løpet av fosterstadiet? Grensene mellom når det innvilges senabort i de tilfellene det er et foster det er noe *med*, for eksempel Down syndrom, og når ressursene settes inn på å berge for tidlig fødte, er små.

Offentlige verdier er én ting, men hvor er de på det personlige plan? På medisinerstudiet hadde jeg en dobbelttime i etikk. I mitt virke som lege har det sjelden vært snakk om verdier i praksis. Jeg har bakgrunn som lege fra fengsel, sykehus, psykiatri, kommunal helsetjeneste og sykehjem i Norge og andre land. Den rådende oppfatningen overalt er at dine verdier er dine, verdiene mine er mine. Rådende verdi ser ut til å være at du skal ha respekt for andres verdier, men holde dine egne verdier for deg selv. Innenfor psykiatrien har det å snakke om tro og religion vært tabu. I dag pågår det en debatt også i forhold til utviklingshemmedes rett til å tro.

Frode Forland.

I Norge er det en utbredt forsiktighet rundt det å snakke om verdier, spesielt i forhold til religion. Her kommer innvandrerne oss til hjelp. Et høyere bevissthetsnivå i forhold til egne verdier er bra. – Hvis vi ikke opptrådte verdinøytralt, men eksplisitt uttrykte verdiene våre, hvis de hadde *tytt* ut av oss, i klær, holdninger, handlinger og tale, ville det gjøre det lettere å snakke om og drøfte dei, sier Forland.

Når det gjelder offentlige verdier, finner vi som sagt verdiformuleringer en rekke steder. Problemet med å uttrykke dem er at de skal gjennomsyre praksis. Se på formålsparagrafene til helse- og sosiallovene, i lov om helsepersonell eller lov om pasientrettigheter, eller FO's yrkesetiske retningslinjer. – Flotte ord! Men hvordan klarer vi å ta dette med i vår daglige praksis? Høringskonferansen om utviklingshemmedes levekår viste at det ikke står så bra til med verdiene våre 16 år etter reformen. De som jobber nærmest brukerne mangler kompetanse, utviklingshemmede har dårlig helsetilbud og er oftere dobbeltmedisinert. Brukermedvirkningen er ofte mangelfull eller fraværende. Når det gjelder mennesker med psykisk utviklingshemning, utsettes mange for tvang og makt av sine hjelpere. Hittil har det vært avdekket svikt i 41 av 55 kommuner.

Det kommer stadig nye statlige meldinger og planer, som skal sikre kvaliteten på tjenestene, øke hjelpernes kunnskaper og kompetanse, bedre samarbeid og tilgjengelighet, sikre enkeltindividets rettigheter og bedre folks holdninger. Nasjonal helseplan, Omsorgsmeldinga, Opptrappingsplan for psykisk helse, Strategi for habilitering og rehabilitering, Opptrappingsplan for rusområdet og Nasjonal strategi for kvalitet.

Nasjonal strategi for kvalitet … *og bedre skal det bli!* er en overordnet strategi for sosial og helsetjenesten, som kan brukes på alle områder. Planen legger også prioriteringsmessige føringer. Målene er at tjenestene skal være virkningsfulle, sikre og trygge, tilgjengelige og rettferdig fordelt, de skal være samordnet, preget av kontinuitet, samtidig som de utnytter ressursene på en god

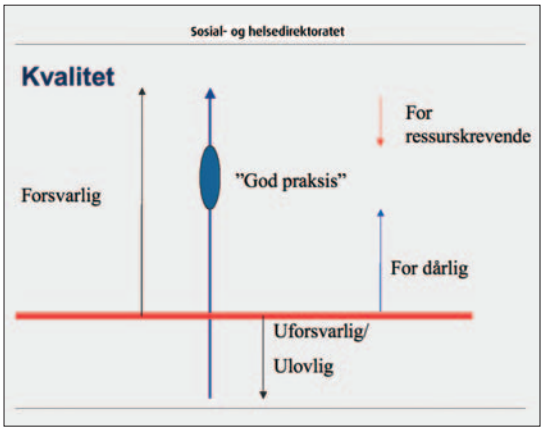

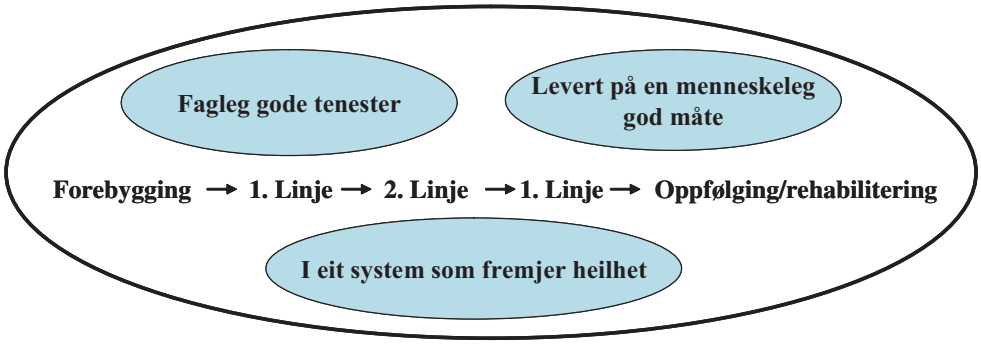

måte. Tjenestene skal involvere brukerne og gi dem mulighet til å påvirke.

Hva er «virkningsfulle tiltak?» Hva betyr trygge tjenester? Brukermedvirkning? Samordning? At det er kontinuitet i tjenestene? Hva er «god kvalitet?» Det er god kvalitet når beslutninger om behandling, forebygging, pleie, omsorg og rehabilitering bygger på pålitelig kunnskap om effekt av tiltak. Når sannsynligheten for feil og uønskete hendelser er redusert til et minimum. Når brukernes erfaringer og synspunkt får anledning til å påvirke tjenestene. Når ulike tiltak er samordnet og preget av kontinuitet, når faglig gode tjenester leveres på en menneskelig god måte, og vi får til et system som fremmer helhet.

Videre er det god kvalitet når ressursene er utnyttet på en sånn måte at brukeren og samfunnet får mest mulig igjen for innsatsen. Når innsatsen og ressursene i det samla tjenestetilbudet er rettferdig fordelt. – Dette betyr at det er viktig å systematisere god kunnskap, gjøre praksis erfaringsbasert, sier Forland. Kvalitative metoder er viktige.

Forland fremhever individuell plan som et godt redskap for å sikre brukermedvirkning og gode, samordnete tjenester. Alle som har behov for langvarige og koordinerte helse- og/eller sosialtjenester har rett til en individuell plan, dersom han har behov for tjenester fra flere instanser over lengre tid. Helse- og sosialtjenesten i kommunen, NAV-kontorene og helseforetakene har plikt til å utarbeide individuell plan. Tjenestemottakeren (og pårørende) har rett til å delta i arbeidet med individuell plan.

– Hvordan kan en måle kvalitet? spør Forland. – Kvalitet kan måles i den enkeltes møte med brukeren. For å kunne hjelpe, må man møte brukeren der han er. Her siterer han Søren Kierkegaards ord om den sanne hjelpekunst: *«… At man, naar det i sandhed skal lykkes en at føre et menneske hen til et bestemt sted, først og fremmest maa passe paa at finde ham der, hvor han er, og begynde der.»*

Deretter avslutter han med den like kjente danske teologen og filosofen Knud Løgstrup:

«Den enkelte har aldrig med et andet menneske at gøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd. Det kan være meget lidt, en forbigående stemning, en opplagthed, man får til at visne, eller som man vækker, en lede man uddyber eller hæver. Men det kan også være forfærdende meget, så det simpelthen står til den enkelte, om den andens liv lykkes eller ei.»